

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Karonen, Petri

Title: Kruunun ja talonpoikien välisen vuorovaikutustutkimuksen alkuajoilta : 50 vuotta Eva Österbergin väitöksestä

Year: 2021

Version: Published version

Copyright: © Karonen, 2021

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Karonen, P. (2021). Kruunun ja talonpoikien välisen vuorovaikutustutkimuksen alkuajoilta : 50 vuotta Eva Österbergin väitöksestä. Pohjolan historiankirjoitus : tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta, 1.11.2021.
<https://pohjolanhistoriankirjoitus.blogspot.com/2021/11/kruunun-ja-talonpoikien-valisen.html>

Pohjolan historiankirjoitus

Tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta - ISSN 2737-1948 / CC BY

[Etusivu](#)
[Blogi & toimituskunta](#)
[Kirjoita blogiin!](#)
[Historiografista tutkimusta](#)

1.11.2021

Kruunun ja talonpoikien välisen vuorovaikutustutkimuksen alkuajoilta – 50 vuotta Eva Österbergin väitöksestä

Petri Karonen

Ruotsalainen vaikutusvaltainen historiantutkija, emeritaprofessori Eva Österberg (s. 1942) väitteli puoli vuosisataa sitten 20.11.1971 Lundin yliopistossa tutkimuksella *Gränsbygd under krig. Ekonomiska, demografiska och administrativa förhållanden i sydvästra Sverige under och efter nordiska sjuårskriget* (Bibliotheca Historica Lundensis XXVI. Lund: Lund universitet, 1971). Väitöskirjan teema vaikuttaa otsikkonsa perusteella varsin perinteiseltä historiantutkimukselta, sillä seitsenvuotisen pohjoismaisen sodan (1563–1570) aikoja oli tutkittu jo jonkin verran ennen Österbergiäkin. Sota oli yksi useista Ruotsille tappiollisista sodista, joita se kävi ennen kehittymistään 1600-luvun kuluessa Itämeren valtiaaksi ja eurooppalaiseksi suurvallaksi. Tanska valloitti sodassa Ruotsin ainoan valtamerisataman eli Älvsborgin, joka sijaitsi Göta-joen suulla Hallannissa. Sodan päätyttyä Ruotsi joutui maksamaan Tanskalle valtavan korvauksen, jotta se saisi takaisin kipeästi tarvitsemansa yhteyden Atlantille. Älvsborgin ensimmäiset lunnaat ja kaikkialta valtakunnasta kannettu hopeavero kattavine luetteloineen on sittemmin ollut merkittävä tutkijoiden aarreaitta aikakauden tutkimuksessa.

Österberg tutki nimenomaan Tanskan vastaisten rajaseutujen oloja Smoolannissa ja Länsi-Götanmaalla ja osoitti alueiden kärsineen raskaasti sodan aikana. Pahimmilla alueilla kaksi kolmesta tai jopa kaikki tilat olivat veronmaksukyvyttömiä (*øde* eli kameraalisesti autio) ja osa jopa fyysisesti autioita eli käytännössä asumattomaksi tuhouttuja. Tällainen tilanne tuli valitettavan tutuksi vain hetkeä myöhemmin myös valtakunnan itärajalla, kun poltetun maan taktiikkaa noudatettiin yleisesti Venäjää vastaan käydyin 25-vuotisen sodan aikana (1570–1595). Tanskan ja Venäjän vastaiset rajaseudut erosivat kuitenkin merkittävästi toisistaan, sillä tuolloisessa Etelä-Ruotsissa – esimerkiksi Skoone kuului vielä tuolloin Tanskaan – sodasta toipuminen oli nopeaa.

Tanskan kuningas Fredrik II valtasi Älvsborgin vuonna 1563 Lähde: Wikimedia.

Pohjolan historiankirjoitus

Tarkastele profiilia

BLOGIARKISTO

marraskuuta 2021 (1)

lokakuuta 2021 (1)

syyskuuta 2021 (1)

heinäkuuta 2021 (1)

kesäkuuta 2021 (1)

TUNNISTEET

1500-luku

1600-luku

1700-luku

1800-luku

1980-luku

aateli

Ahvenkoski

Aleksanteri I

arkistolaitos

Eva Österberg

Fredrika Dorotea

Henrik Klauunpoika Horn

historia

historiakuva

historiankirjoitus

historiografia

Horn-suku

isoviha

Juhana-herttua

Kaarlo Blomstedt

kruunu

kulttuurihistoria

Kustaa IV Adolf

mentaliteettien historia

mentaliteettihistoria

metodologia

mikrohistoria

Ruotsi

Ruotsin valtakunta

Suomen historia

Suomi

Eva Österbergin väitöstyön erityinen arvo perustuu hänen siinä tekemiin havaintoihinsa talonpoikien ja heiltä veroja keränneiden kruununvirkamiesten suhteista. Österberg selostaa työnsä johdannossa (luku 4.2, s. 53–57) tiiviisti, aikakautensa yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen viitaten, ”vuorovaikutusjärjestelmää” (*interaktionssystem*), josta hän on laatinut myös kaavion. Siinä hän hahmottelee kokonaiskuvaa, jossa esitellään kruunun vaatimukset verotulojen keräämisestä, veronkantajina toimineita kruununvousteja (*agenter*) ja muita ”aliagentteja” (*subagenter*) sekä paikallisyhteisöjen maksettaviksi koituvia rasituksia. Kaaviossa mainitaan lisäksi paikallisyhteisöjen kruunulle esittämät valitukset ja vaatimukset sekä kuninkaallisen majesteetin (toisinaan) niille myöntämät verovapaudet ja muut etuudet. Myöhemmästä merkittävydestään huolimatta näkökulma jää Österbergin työssä lähes maininnan tasolle, kun päähuomio kohdistuu ennen muuta verotuksen muotoihin ja saantoon 1560–1580-luvulla ja toisinaan aina 1600-luvun alussakin.

Österberg pystyy silti osoittamaan työssään, että kruununvoudit ja hänen apurinsa pyrkivät esimerkiksi verohelpotusten yhteydessä neuvottelemaan paikallisten kanssa, että verotuksen ja verovapauksien kohdentumiseen saataisiin oikeudenmukaisuutta. Österberg tulkitsee, että osapuolilla oli usein sekä keskinäistä vuorovaikutusta että konsensusta veronkannon toteuttamisesta. Tässä mielessä *Gränsbygd under krig* oli perustana sittemmin paljolti Österbergin kehittämään malliin, jonka lähtökohta on, että varhaismodernissa Ruotsissa hallitsevien ja hallittavien välillä oli aitoa vuorovaikutusta.

Österberg palasi vuorovaikutusteemoihin vasta toistakymmentä vuotta väitöksensä jälkeen. Häneltä ilmestyi 1980-luvun puolimaista aina 2000-luvun alkuun lukuisia aihepiiriä käsitelleitä artikkeleita (osin erikielisinä versioina), joista monet ovat osoittautuneet ajatuksia herättäviksi ja runsaasti viitatuiksi (katso tämän tekstin kirjallisuusluettelo). Österbergin näkemys ei kuitenkaan ole saavuttanut jakamatonta suosiota, vaan erityisesti niin sanottua sotilasvaltionäkökulmaa (*militärstat*) painottaneet tutkijat esittivät osin varsin kirpeääkin kritiikkiä vuorovaikutustutkijoita kohtaan. Vastakkainasettelu kumpusi siitä, että he korostivat valtiollisen vallankäytön ja jatkuvan sodankäynnin alamaaisille asettamia vaatimuksia. Viimeaikaisessa historiantutkimuksessa on alettu entistä paremmin ymmärtää, että niin vuorovaikutus- kuin sotilasvaltionäkökulmassa kyse on ideaalityypeistä, joille ei puhtaaksiviljeltyinä löydy vastinetta todellisuudesta.

Petri Karonen on Suomen historian professori Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa. Karonen johtaa muun muassa Koneen Säätiön rahoittamaa tutkimushanketta *Yhteinen menneisyys, erilaiset tulkinnat: Bibliometrinen ja kvalitatiivinen analyysi varhaismodernista Ruotsin valtakunnasta Ruotsin ja Suomen historiografiassa 1860–2020* (Hirsu).

Kirjallisuus

Ericsson, Peter, *Stora nordiska kriget förklarar. Karl XII och det ideologiska tilltalet*. Studia Historica Upsaliensia 202. Uppsala universitet 2002.

Harnesk, Börje, Den svenska modellens tidigmoderna rötter? *Historisk tidskrift* 122 (2002), 78–90.

Karonen, Petri, Varhaismodernin Ruotsin tutkijat. Ruotsin ja Suomen yhteistä menneisyyttä koskevan tutkimuksen pälinjojen, tutkimusalojen ja ohjaussuhteiden vertailu. *Historiallinen Aikakauskirja* 118 (2020), 152–165.

Linde, Martin, *Statsmakt och bondemotstånd. Allmoge och överhet under stora nordiska kriget*. Studia Historica Upsaliensia 194. Uppsala universitet 2000.

Linde, Martin, *I fädrens spår? Bönder och överhet i Dalarna under 1700-talet*. Gidlund 2009.

Lindgren, Jan, *Utskrivning och utsugning. Produktion och reproduktion i Bygdeå 1620–1640*. Studia Historica Upsaliensia 117. Uppsala universitet 1980.

Mäkinen, Anssi, *Linnaleirit ja vainovalkeat. Viipurin läänin asutus kaksikymmentäviisivuotisen sodan (1570–1595) jaloissa*. Bibliotheca historica 73. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2002.

suuri Pohjan sota
 talonpojat
 toimijuus
 Uudenkaupungin rauha
 varhaismoderni aika
 Venäjä
 veronkanto
 verotus
 vuorovaikutus
 väitöskirja

Nilsson, Sven A., Den karolinska militärstaten. Fredens problem och krigets. Teoksessa Gudrun Ekstrand (ed.), *Tre Karlar: Karl X Gustav, Karl XI, Karl XII*. Livrustkammaren 1984.

Nilsson, Sven A., *De stora krigens tid. Om Sverige som militärstat och bondesamhälle*. Studia Historica Upsaliensia 161. Uppsala universitet 1990.

Villstrand, Nils Erik, ”Monolog eller dialog? Den tidigmoderna svenska staten i möte med sina undersåtar”. *Historisk Tidskrift för Finland* 102 (2017), 458–479.

Villstrand, Nils Erik, Einonen, Piia, Karonen, Petri & Räihä, Antti, Kriisikausien vuorovaikutuksen muodot ja vaikutukset. Teoksessa Petri Karonen, Nils Erik Villstrand & Pertti Haapala (toim.), *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 1. Rakenteet ja instituutiot*. Vastapaino 2021.

Österberg, Eva, ”Den gamla goda tiden”. Bilder och motbilder i ett modernt forskningsläge om det äldre agrarsamhället. *Scandia* 48 (1982), 31–60.

Österberg, Eva, Våld och våldsmentalitet bland bönder. Jämförande perspektiv på 1500- och 1600-talens Sverige. *Scandia* 49 (1983), 5–30.

Österberg, Eva, Civilisationsprocesser och 1600-talets svenska bondesamhälle. En historia med förhinder. *Saga och sed* 1985, 13–23.

Österberg, Eva, Bönder och annat folk. Det äldre svenska agrarsamhället i historiografisk belysning. *Historisk tidskrift* 106 (1986), 298–325.

Österberg, Eva, Svenska lokalsamhällen i förändring ca 1550–1850. Participation, representation och politisk kultur i den svenska självstyrelsen. Ett angeläget forskningsområde. *Historisk tidskrift* 107 (1987), 321–340.

Österberg, Eva & Lindström, Dag, *Crime and social control in medieval and early modern Swedish towns*. Studia historica Upsaliensia 152. Uppsala universitet 1988.

Österberg, Eva, Bönder och centralmakt i det tidigmoderna Sverige. Konflikt – kompromiss – politisk kultur. *Scandia* 55 (1989), 73–95.

Österberg, Eva, Compromise instead of conflict? Patterns of contact between local peasant communities and the early modern state: Sweden in the sixteenth to eighteenth centuries. Teoksessa *Agrarian society in history*. Edited by Mats Lundahl & Thommy Svensson. Routledge 1990, 263–281.

Österberg, Eva, *Mentalities and other realities*. Lund studies in international history 28. Lund University Press 1991.

Österberg, Eva, Kontroll och kriminalitet i Sverige från medeltid till nutid. Tendenser och tolkningar. *Scandia* 57 (1991), 65–87.

Österberg, Eva, Brott och social kontroll i Sverige från medeltid till stormaktstid. Godtycke och grymhet, eller sunt förnuft och statskontroll? *Historisk tidskrift* (Oslo) 70 (1991), 150–165.

Österberg, Eva, Folklig mentalitet och statlig makt. Perspektiv på 1500- och 1600-talens Sverige. *Scandia* 58 (1992), 81–102.

Österberg, Eva, Vardagens sträva samförstånd. Bondepolitik i den svenska modellen från vasatid till frihetstid. Teoksessa *Svensk historia underifrån*. Redaktion: Gunnar Broberg, Ulla Wikander & Klas Åmark. Ordfront 1993, 126–146.

Österberg, Eva, Brott och rättspraxis i det förindustriella samhället. Tendenser och tolkningar i skandinavisk forskning. *Historisk tidskrift* 113 (1993), 201–226.

Österberg, Eva, Stat, makt och bönder i modern svensk historieforskning. En historiografisk skis. Teoksessa *Struktur og funktion*. [Redaktion: Carsten Due-Nielsen ...]. Odense University studies in history and social sciences 174. Odense Universitet forlag 1994, 153–167.

Österberg, Eva, Normbrott och rättspraxis i Norden under förindustriell tid. Problem och positioner. Teoksessa *Nordiska historikermötet. Det 22. nordiske historikermøte*. Redaktör:

Kåre Tønnesson. Rapport 2. Koordinator Sølvi Sogner. 1994, 14–31.

Österberg, Eva, *Folk förr: historiska essäer*. Atlantis 1995.

Österberg, Eva, Gender, class and the courts: Scandinavia. Teoksessa *Crime history and histories of crime*. Edited by Clive Emsley and Louis A. Knafla. Greenwood, 1996, 47–65.

Österberg, Eva & Sølvi Sogner (eds.), *People meet the law. Control and conflict-handling in the courts: the Nordic countries in the post-reformation and pre-industrial period*. Translated into English by Alan Crozier. Universitetsforl. cop. 2000.

Pvm. 1.11.21

Tunnisteet: 1500-luku, 1600-luku, Eva Österberg, historiankirjoitus, historiografia, kruunu, Ruotsi, Suomi, talonpojat, varhaismoderni aika, veronkanto, verotus, vuorovaikutus

Etusivu

Vanhempi viesti

Teema: Picture Window. Sisällön tarjoaa Blogger.